

Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige.

Slaget vid Halmstad/Fyllebro 17 augusti 1676

Slaget vid Halmstad/Fyllebro, Nationalmuseum, såsom det illustrerats under 1680-talet av bataljmålare Philip Johan Lembke (1631-1711). I förgrunden traditionellt för bataljmåleriet, syns hästar och män. I målningens mitt Fylleån och i bakgrunden skymtar det befästa Halmstad. Bildkälla [Wikipedia](#) hämtad 241202.

"Action och treffen den 17 augusti 1676 då den stoormechtigste furste och herze, herr Carl den ellfte, Swerriges, Giötes och Wändes konung etc, wehd Fyllebroo icke långt ifrån Halmstad, antreffade danska general majoren Dunnkam medh 4 000 mann till häst och foot, hwilken hade belägrat staden Halmstadh, hvarest dee danske igenom Gudhs nåde aldeles blefwe slagne ruinerade och af fältett jagade, lemnandes ID [1 dussin] metall stycken, 30 fahnor och standarder, sambt bagage, och gen: Dunnkam med öfwersten Tropp lefwandes i hans Maj:ts händer hwarigenom staden Halmstadh blef secunderat och befrijat." Textkälla [Länsstyrelsen Halmstad](#) hämtad 241203.

Göteborgs Universitet - HT 2024

HI 1510

Lars Viking

lars.wiking@outlook.com

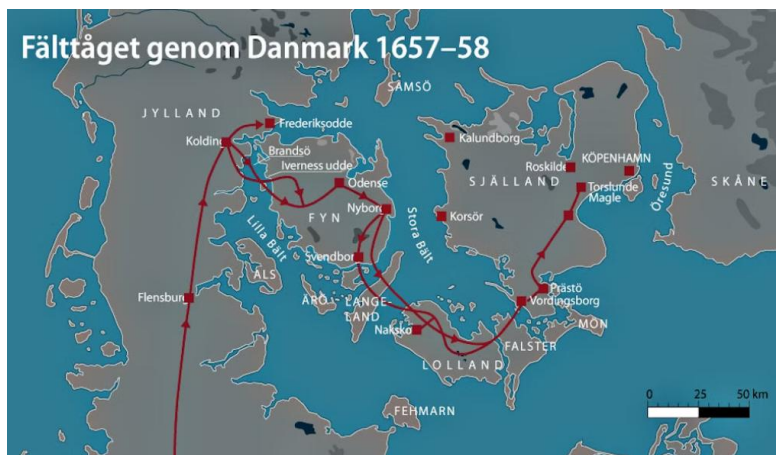
Frågeställning

Hur såg förloppet ut under slaget vid Halmstad augusti 1676, utifrån **taktiska, strategiska, logistiska förhållanden**? Vidare några exempel även på hur ”**minnesproduktionen**” (i form av monument, folkminnen och reenactment) återskapat händelserna. Kan det finnas **skillnader och likheter** mellan det faktiska förloppet och hur ”minnet” skapats.?

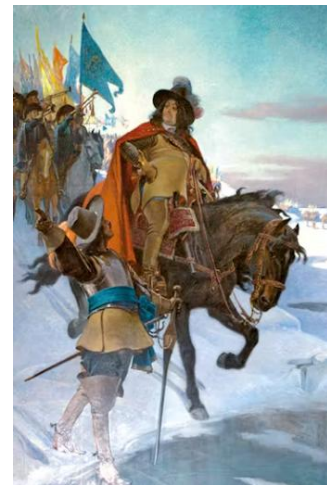
1 Karl XI:s krig (Skånska kriget) 1674-1679

1.1 Inledning och bakgrund till Skånska kriget

Vid freden i Roskilde 1658 erhöll Sverige betydande områden på Danmark/Norges bekostnad, bl.a. Skåne, Blekinge, Halland¹ samt Bohuslän. Danmarks största territoriella förlust någonsin och omvänt Sveriges historiskt mest omfattande territoriella vinst. Sverige får efter freden 1658 en ”naturlig” gräns som generellt är mer lättförsvarad. Danmark/Norge förlorar de militära uppmarschområden som ex. Halland, Skåne och Bohuslän utgjort. Segern vintern 1658 vanns föregått av en svensk militär överraskningsmanöver där armén tågade över de frusna Bälten. Danmark togs med överraskning och tvingades kapitulera.

Figur 1: Tågen över bälten 1657-1658. Bildkälla [Populär Historia](#).

Figur 2: Erik Dahlberg (1625-1703) har testat isen innan kung Karl X på hästen tar sig över bälten. Historiemåleri av Gustav Cederström (1845-1933). Bildkälla [Populär Historia](#).

¹ Nu permanent – tidigare från 1645 som en pant för fredstraktaten efter freden i Brömsebro. Även Trondheims län tillfaller Sverige (men förloras igen vid Karl X Gustavs Andra danska krig).

Freden 1658 innebar inte på något vis att den spänning som funnits under hela perioden av tidigmodern tid², mellan Danmark/Norge och Sverige nu mildrades. Danmark/Norge vill revanschera sig och återerövra förlorade territorier. Sveriges väst- och sydkust är ännu inte är säkrade.

Det är denna långvariga spänning mellan länderna, där potentiellt stora territoriella förändringar åter skulle kunna ske, som är **anledningen** till att jag valt att beskriva kriget 1674-1679 som kunde inneburi att det nybildade Göteborg övergått i dansk/norska händer. Eller kanske Skåne, Bohuslän? **Syftet** med denna essä är att kasta något ljus över hur Sverige, i alla fall under de inledande faserna av Skånska kriget 1675-1679 resurssvagt, kunde hålla emot och var stod de avgörande slagen? ³ Hur nära var en dansk/norsk seger?

1.2 Svenska politiska överväganden 1675

Sverige och den successivt enväldige kung Karl XI,⁴ ser 1675 ingen anledning att rubba de maktförhållanden som råder i Europa.⁵ Stabilitet i Europa ska råda och krig undvikas. Sverige söker 1675 heller inte krig med Danmark. Tvärtom som en försonings gest ingår Karl XI förlovning med den danske kungens (Kristian V, 1646-1699) syster, Ulrika Eleonora (1656-1693).⁶

1.3 Orosmolnen hopas – Dansk krigsförklaring 1675⁷

Frankrike har etablerat sig som en betydande makt i Europa och Sverige väljer att gå i allians med Frankrike. Ömsesidig militär hjälp utlovas och Sverige erhåller omfattande

² Med tidigmodern tid avses perioden 1520-1814.

³ Med slag på land avses "Something that happens between two armies leading to the moral then physical disintegration of one or the other of them". Se [GU Lektion 3.pdf](#), sidan 3. Utgången av ett slag kan ofta sägas vara ett tillfälligheternas spel förutsatt att de inblandade styrkorna är något så när jämförbara. Slag kännetecknas ofta av kaos. Fanor och standar används som orienteringspunkter för någotsånär hålla reda på sin egen trupp. En erövring av fiendens standar kunde användas för att desorientera denne. Den nation som vann slaget fick såklart en fördel under pågående krig och segren kunde ofta använda vinsten som en del i sin propaganda.

⁴ Karl XI (1655-1697), kung i Sverige 1660-1697 (förmyndarregering 1655-1671). Under Karl XI:s tid kommer riksrådet, som svenska kungar sedan 1634 skulle rådgöra med, råka ut för interna stridigheters, tappa i makt och auktoritet och kungen kommer att förbigå rådet. Karl XI blir enväldig från omkring 1682.

⁵ Ulf Sundberg, Sveriges krig 1630-1814, sida 180-181.

⁶ Giftermålet kommer dock pga. Skånska kriget (ibland även Karl IX:s krig) ske först efter freden 1679 måhända som en manifestering av det nu fredliga förhållande mellan Danmark och Sverige.

⁷ Sammanställningen bygger generellt på Ulf Sundbergs, Sveriges krig 1630-1814, sida 178-190.

subsidier (ekonomiskt stöd) från Frankrike. Behovet av subsidier är stort i Sverige vid tiden. Stadskassan är i ständigt sin.

Frankrike attackerar Nederländerna sommaren 1675. Kriget går emellertid dåligt för Frankrike och under hot om indraget ekonomiskt stöd, "tvingas" Sverige att gå från Svenska Pommern (Szczecin) och in i Brandenburg.⁸ Efterhand samlar sig Brandenburg till ett motanfall, genom en omfattande logistisk manöver, där trupper förflyttas från södra Tyskland för att gå i strid mot svenskarna. Lyckade överraskningsattacker sätts 1675 in och under slaget vid Fehrbellin (strax öst om Berlin) samma år lider svenskarna nederlag. Detta nederlag medför en försvagning av svensk militär kraft och Danmark ser sin chans att mot ett sårat Sverige, nu återta i alla fall några av de 1658 förlorade landskapen.⁹

Den 2 september förklarar Danmark krig mot Sverige. När Danmark blir krigförande land och beaktat de

Figur 1: Svenska Pommern i orange färg. Bildkälla Wikipedia. Hämtat 241210.

återerövringar Danmark vill förverkliga, kommer kriget att alltmer närma sig Sveriges gränser. Dessutom som en följd av Fehrbellin, råkar Sverige i krig mot ytterligare europeiska stater förutom Brandenburg, bl.a. Nederländerna. Brandenburg och Danmark går inledningsvis även till attack mot Svenska Pommern. Det försvagade Sverige får ge upp stora delar av området.

Som ytterligare bakgrund till den danska krigsförklaringen anser Danmark Sverige försvagat under Karl XI:s regeringstid. Kungen anses av danskarna närmast som utvecklingsstörd och denna förmodade svaghet ville man utnyttja. Denna danska bedömning av Karl var dock helt felaktig. Karl XI var dyslektiker vilket man misstolkade och följaktligen insåg man inte alls den kapacitet som Karl IX kunde uppvisa.¹⁰

⁸ Brandenburg ligger i nordöstra Tyskland och omger idag helt Berlin (som idag är ett eget förbundsland).

⁹ Halland sades ibland vara Köpenhamns bästa skydd. Skånelandskapen var också viktiga för Danmark med bördig jord och fäste på båda sidorna om Öresund så att tull kunde tas ut (även om Sverige också i långa perioder har tullfrihet i sundet). Var Skånelandskapen viktiga för Danmark, så omvänt var de viktiga även för Sverige och därmed ett "naturligt" krigsområde. Se även [Skånska kriget – En Historisk Överblick - Historiensvarld.se](http://Skånska_kriget_-_En_Historisk_Överblick_-_Historiensvarld.se).

¹⁰ Daniel Borgman bl.a. i fördraget [Halland som krigsskådeplats - föredrag med Stina Tegnhed och Daniel Borgman](http://Halland_som_krigsskådeplats_-_föredrag_med_Stina_Tegnhed_och_Daniel_Borgman)

1.4 Dansk krigsstrategi i Östersjön – Landstigning i Skåne

Danmark förflyttar redan hösten 1675 delar av sin flotta ut i Östersjön för att med sådan strategisk operation förhindra svenska flottan att föra över förstärkningar och förnödenheter till de stridande i Brandenburg. Dansk och svensk flotta möts vid några tillfällen och flera slag¹¹ utspelar sig som slutar i att Danmark kommer att behärska Östersjön.¹² Därefter kan Danmark ”enkelt” landstiga i Skåne i juni 1676. Flera städer, Ystad, Helsingborg, Karlskrona intas under framgångsrik dansk krigföring. ”Snapphanarna” i Skåne utövar dessutom gerillakrigföring mot svensk trupp.¹³ Sverige drar sig tillbaka in i Småland men lyckas dock försvara och behålla Malmö.

1.5 Dansk/Norsk invasion från norr och danska styrkor i söder

Den danske ståthållaren i Norge Ulrik Fredrik Gyldenlöwe (1638-1704) startar hösten 1675 sitt anfall¹⁴ från norr, genom Bohuslän bl.a. med målet att utsätta Sverige för tvåfrontsrig. Danskarna avdelar samtidigt 3500 man från sin styrka i Skåne. Syftet är att under generalmajor Jakob Duncan¹⁵ tåga norrut och förena sig med Gyldenlöwes styrkor. Svenska västkusten är nu också hotad. Kriget i Skåne går redan uselt för de svenska arméerna. Det ser inte bra ut för svenskarna. Hur ska det gå med det nyanlagda Göteborg – potentiellt utsatt för attack från nord som syd? Men danskarna har kanske splittrat sina styrkor?

2 Slaget vid Halmstad (Slaget vid Fyllebro¹⁶) 1676

2.1 Dansk fortsatt strategi

Läget för de danska initiativen tycks mycket gott inför det som ska utveckla sig till slaget vid Halmstad. En del av den danska armén har tågat norrut och nu står styrkan den 12

¹¹ Vid slaget kring södra Öland, förlorar Sverige regalskeppet ”Stora Kronan” genom en felaktig manöver med nedre kanonportarna öppna. Befälhavaren för svenska flottan Lorenz Creutz (1615-1676) går med fartyget ner i djupet tillsammans med en stor del av övrig besättning, ca 800 man. Se Ulf Sundbergs, Sveriges krig 1630-1814, sida 188-189 samt [Wikipedia](#) hämtat 241201.

¹² Sverige hade vid freden i Brömsebro 1645 erhållit en tämligen stark position i Östersjön då såväl Gotland som Ösel blev svenska områden enligt fredstraktaten. Efter danska framgångar 1675 var dock situationen helt annorlunda för Sverige. Att behärska havet kunde också innebära att man behärskar transportvägarna.

¹³ Ulf Sundberg, Sveriges krig 1630-1814, sida 190.

¹⁴ Den s k Gyldenlöwe fejden.

¹⁵ Se <https://www.epochtimes.se/slaget-vid-halmstad-ledde-raka-vagen-till-seger-i-lund>. Duncan var en skotsk adelsman som 1651 kommit till Sverige. Inledningsvis var Duncan ansluten till den svenska armén men 1671 går han i stället över till den danska armén. I några källor stavas efternamnet Duncam eller Dunncam.

¹⁶ Från nu i detta dokument används ”Slaget vid Halmstad”.

augusti 1676 under befälhavare Duncan vid Halmstad. En tämligen väl befäst stad, där befästningarna byggts under Halmstads danska tid.¹⁷ Duncan belägrar¹⁸ staden. Fästningens erövrande kan säkra passagen (vägen) förbi Halmstad och underlätta arméns ev. kommande förflyttningar. Dessutom på dansk/norska sidan står enligt ovan, en armékår i norr i Bohuslän under Gyldenlöwe. Längre söderut i Skåne står den danska huvudarmén.

2.2 Logistiska initiativ och taktiska alternativ för svensk och dansk trupp

Lyckas de två dansk/norska styrkorna vid Halmstad och i Bohuslän förena sig är risken uppenbar för svensk förlust av västkusten och som nämnts, det 1621 etablerade Göteborg, ett för Sverige viktigt försvars- och handelsnav. Skåne tycks samtidigt med undantag av Malmö, förlorat.

Svenskarna uppfattar faran under spaningar i området. Svensk taktik syftar nu till att dels hindra dansk trupp under Duncan att ta sig norrut och förena sig med Gyldenlöwe dels också att förhindra att Duncan drar sig tillbaka söderut och förenar sig med den där stående danska huvudarmén.

Den svenska styrkan sätter sig i snabb rörelse från Växjö via den tidens tämligen simpla vägar¹⁹. I en kraftfull logistisk operation når man fram till Halmstad den 17 augusti.²⁰ Svenskarna räknar ca 6000 man.²¹

Duncan inser faran och söker taktiska alternativ inför den annalkande fienden, men väljer det enda möjliga, nämligen att stanna kvar där han ungefär är. Att exempelvis gå norrut kunde medfört att svenskarna fallit honom i ryggen under det att Duncans styrkor

¹⁷ Se exempelvis för mer information om Halmstads fästning:

https://kundftp.datahalland.se/kulturmiljo_public/rapporter/11006_gr%C3%A5munken_u.pdf

¹⁸ Belägring är den vanligaste stridsformen vid tiden. Belägringens resultat var möjlig att i någon avgöra. Det handlade helt enkelt om de resurser som försvarare och belägrare disponerade där den resursstarkaste nationen hade goda möjligheter att segra. Se också 16 oktober: Krigets Geografi - Vägar, befästningar och krig i Västsverige: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige, samt Vägar.PDF sidan 27.

¹⁹ Vägarna var självfallet simpla med vår tids mått mätt. Dåtidsens vägar skulle dock "under fogdars tillsyn och genom ortsbefolkningens försorg uppröjas och göras framkomliga för fordon". Se Meddelanden från Kungl. Krigsarkivet utgivna av Generalstabens krigshistoriska avdelning IV 1926, s 18.

²⁰ Daniel Borgman, *Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf* s 7. Svenskarna går den väg som på ett ungefär motsvarar dagens E4.

²¹ Daniel Borgman bl.a. i fördraget *Halland som krigsskådeplats - föredrag med Stina Tegnhed och Daniel Borgman*

är i marschordning.²² Den risken vill Duncan undvika. Duncans taktiska alternativ begränsas också av dåtidens långsamma kommunikationer kombinerat med att svenskarna är i det omedelbara grannskapet. Det finns ingen tid och ingen information för mer långt gående överväganden. Duncans taktiska tänk baseras av nödvändighet på de lokala förutsättningarna.²³ Duncans styrkor samlas först strax söder om Nissan/norr om Fylleån²⁴ vid Snöstorp, en stadsdel i dagens Halmstad. Men kommer strax dock att lämna platsen.

2.3 Duncans taktik - attack

Den danska styrkan som räknar kring 3500 man²⁵ beslutar sig i stället för att ta sig söderut över Fylleån²⁶ och omedelbart attackera den svenska styrkan. Duncan inleder en formering av sina styrkor i slagordning syd Fylleån. Detta betyder att Duncan får ån ”i ryggen” med stängd flyktväg som följd, men platsen för formering motiveras bl.a. av att Duncan planerar för att möta svenskarna innan dessa ställt upp i slagordning.²⁷

2.4 Svenskarnas taktik – skapa fördel av terrängen

När den danska truppen tar sig över Fylleån²⁸ planerar man för att möta marscherande svenskar. Detta ska ske i en avsmalning, ett trängre pass²⁹ som omges av två höjder där danskarna ”enkelt” kan ta sig an de svenska styrkorna. Danskarna får passet inom synhåll under sin formering. Men svenskarna tycks ha insett risken och har påskyndat sin marsch norrut. Ett exempel på krigets logistik och logistikens betydelse för en armés framgång. Det svenska höga tempot i förflyttning av trupperna, visar sig nu vara ovärderligt: Svenskarna strömmar nu norrut, ut genom passet.

²² Här måste man också betänka att förflyttning bara kunde ske längs de vägar som var tillgängliga. Dessas bredd är självfallet begränsade varför en armé vid förflyttning skulle ha bildat en mycket lång kö av enheter och en sådan kö är helt oförenligt med möjlighet att försvara sig vid anfall.

²³ Daniel Borgman, [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) s 9 rörande det lokala perspektivet i det taktiska tänkandet. (

²⁴ Vattendragen hade ett ringa djup då torr väderlek rått i området. Daniel Borgman, [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) s 10.

²⁵ Ulf Sundberg, Sveriges krig 1630-1814, sida 192.

²⁶ Danskarna lämnade kvar en del artilleri innan övergången av Fylleån. Se [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) sidan 11

²⁷ Daniel Borgman, [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) s 13. En typisk slagordning vid tiden, finns också [här](#) i denna text.

²⁸ Vattendragen hade ett ringa djup då torr väderlek rått i området. Se Daniel Borgman, [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) sidan 9.

²⁹ Det är ännu oklart exakt var denna plats är belägen. Se även nedan vid [Slagfältsarkeologi](#).

2.5 Slaget

Det svenska kavalleriet är för danskarna oväntat starkt och svenskarna har även via en krigslist³⁰ dolt dess styrka. En uppgift för kavalleri vid tiden, är att omfatta fiendens flyglar. Danskarna inser risken och omgrupperar hastigt sina styrkor så att flyglarna förstärks.³¹ Värdefulla minuter förloras. Det svenska artilleriet startar nu beskjutning mot den danska kåren med sannolikt förödande skrämseleffekt kombinerat med de grava personskador som det måttligt träffsäkra artilleriet självklart ändå åstadkommer. Det svenska infanteriet är dock ännu på efterkälken. Danskarna ser en möjlighet, efter omgrupperingen³², att erövra svenskt artilleri och med detta beskjuta det annalkande svenska infanteriet. Attack! Men svenskt infanteri hinner i samma ögonblick fram till slagfältet, täpper till luckan i centrala delar av den svenska uppställningen och kan där sprida sig innan danskarna kan genomföra sin plan. De båda truppstyrkorna, någorlunda uppställda i slagordning³³, möts ”öga mot öga”. Det svenska infanteriet går till omedelbart anfall. Svenskt kavalleri attackerar de tämligen svaga danska flankerna. Danskarna är mycket illa ute och de danska enheterna kommer på kort tid att disintegreras.³⁴ Slaget är över på 45 minuter och slutar i ett förödande danskt nederlag.

2.6 Slagets resultat³⁵ - en vändpunkt i Skånska kriget

Den danska truppen möttes av svåra omständigheter: Svenskarna är som framgått, fler än danskarna. Vidare saknar danskarna kavalleri³⁶ och de dragoner³⁷ danskarna förfogar över är inte tillräckligt starka. Den danska styrkan är chanslös såsom slaget utvecklar sig.

³⁰ Kavalleriet sänkte sina standar varför danskarna inte uppfattade kavalleriets storlek. Se Daniel Borgman [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) sidan 29.

³¹ [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) sidan 12.

³² Se Daniel Borgman [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) sidan 14.

³³ Se exempel på slagordning vid Halmstad [här](#) i detta dokument.

³⁴ Med disintegration avses att en styrka helt enkelt skingras under tryck från fientliga styrkor. Disintegration kan uppstå bl.a. vid förlust av mer än 20% av den egna styrkan, befälsordningen bryter samman eller av att bli beskjuten av tungt artilleri. Se även Daniel Borgman, [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) sidan 4.

³⁵ [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) sidan 11.

³⁶ Daniel Borgman bl.a. i fördraget [Halland som krigsskådeplats - föredrag med Stina Tegnhed och Daniel Borgman](#)

³⁷ Med dragon avses en ”ridande soldat” som med bl.a. musköt förflyttar sig till häst, men som vid lämpligt ögonblick övergår till att strida på marken som en infanterist Ett mellanting mellan infanteri och kavalleri. [Wikipedia](#) hämtat 241212.

De danska förlusterna är oerhörda: Ca 2000 man döda. Mångdubbelt större än de svenska, cirka 150 döda.³⁸ Anledningen härtill tycks vara att svenskt rytteri när danska trupperna disintegrerats, helt enkelt förföljer danska flyende styrkor i syfte att döda och plundra. Svensk

arméledning kommer att ogilla sådan odisciplinerat beteende med individuella initiativ där man riskerar att utsätta sina egna för oväntade motanfall.

”Reglementen” och normer etableras för att framöver förhindra

liknande handlingsätt.³⁹

Figur 2: David Klöcker Ehrenstrahl (1628-1698) Karl XI (1655-1697, Sveriges kung 1681-1697). Bildkälla [Populär Historia](#). Hämtad 241203.

2.7 Viskanlinjen – svenska västkustens räddning⁴⁰

Efter slaget vid Halmstad grupperar sig den svenska armén norr om Viskan, vid den s k Viskanlinjen. Danmark överväger anfall men ser alltför stora svårigheter med en offensiv och går i stället i vinterkvarter. Arméernas storlek är nu på båda sidor ca 12000 man.

Danskarnas operationer norrut förefaller just nu ha omintetgjorts. Halland tycks räddat. Men Gyldenlöwe är ännu kvar norr om Göteborg. Möjligheten för ett danskt/norskt anfall såväl från norr som syd mot staden är dock ännu en framtida möjlighet.

2.8 Skånska krigets fortsättning⁴¹

Flera blodiga slag följer i Skånska kriget, slaget vid Lund 1675, slaget vid Karlskrona 1677, Marstrand intas 1677 som en följd av Gyldenlöwes angrepp på Bohuslän. Kriget fortsätter också såväl i Tyskland som till sjöss. Slutligen vid freden 1679 klarar sig Sverige undan med mindre landavträdelser i Tyskland och tillsammans med franskt stöd, klarar

³⁸ Daniel Borgman bl.a. i fördraget [Halland som krigsskådeplats - föredrag med Stina Tegnhed och Daniel Borgman](#)

³⁹ Rutger v Ascheberg (1621-1693) författar ett sådant reglemente. Se [Ale Slaget vid Halmstad 1676.pdf](#) sidan 15.

⁴⁰ Ulf Sundberg, Sveriges krig 1630-1814, sida 192-193.

⁴¹ Ulf Sundberg, Sveriges krig 1630-1814, sida 193-205.

Sverige freden med ”blotta förskräckelsen”,⁴² och territoriellt status quo. Någon klar segrare i kriget står dock icke att finna.

2.9 Skånska krigets politiska effekter⁴³

Men de politiska effekterna av, såsom kriget och freden kom att gestalta sig, Skånska kriget blir tydliga. Den instabilitet och de spänningar som fanns i Norden efter frederna i Knäred 1613, Brömsebro 1645 och Roskilde 1658 kommer nu att avta. Skåne- och Väst kustlandskapen förblir svenska. Fler krig följer bl.a. det s k Stora Nordiska kriget (1700-1721) , ”Teaterkriget” (1788-1789) där nya stridigheter utbryter mellan Danmark/Norge och Sverige. I flera fall förflyttas dessa strider nu norrut på svenska västkusten. De territoriella förändringarna staterna emellan uteblir. Det är först 1814 (Sveriges förlust av Finland 1809 kan också infogas) som nästa förändring sker då Sverige går i personalunion med Norge efter krig med Danmark och Kiel-freden 1814. Cirka 500 år av dansk norsk gemensamhet avslutas. Väst kusten är inte längre hotas också från norr.

3 Sammanfattning - Slaget vid Halmstad

I slaget 1676 och dess bakgrund, går att spåra prov på såväl *politisk*, *strategisk* som, *taktisk* planering: *Politisk* vill Danmark återerövra förlorade territorium såsom Skåne- och Väst kustlandskapen, därför startas Skånska kriget 1675 av Danmark. Danmark och Sverige har också ingått allianser med europeiska stormakter, Sverige i allians med Frankrike och Danmark i allians mot Frankrike. *Strategiskt* söker Danmark tidigt ett övertag i Östersjön bl.a. för att underlätta landstigning i Skåne och försvåra svensk truppförflyttning. *Taktisk* planering vid Halmstadslaget där planeringen är begränsad av det direkta grannskapet och var fienden befinner sig i det omedelbara omgivningen. Den svenska truppförflyttningen genomförd i hög takt, direkt följd av själva slaget, blir den *logistiska* manöver som tycks avgöra slaget. Karaktäristiskt för tiden så står slaget längs

⁴² Ulf Sundberg, Sveriges krig 1630-1814, sida 205.

⁴³ [Skånska kriget – En Historisk Överblick - Historiensvarld.se](http://Skånska_kriget_-_En_Historisk_Överblick_-_Historiensvarld.se)

vägnätet, då en väg krävs för förflyttning en armé och dess utrustning som bl.a. artilleri och tross.⁴⁴

Sverige vinner slaget då man är betydligt fler än danskarna och med ett starkt kavalleri till skillnad från vad den danska styrkan uppvisar. Förlustsiffrorna på danska sidan är mycket stora. Sannolikt beror detta på att den danska slagordningen kom att brytas upp och de danska trupperna disintegreras med påföljd att svenskt kavalleri kunde döda de flyende danskarna i stort antal. En disciplinär brist i svenskarnas beteende som befälen inte vill se upprepas. Gapade den danska armén över för mycket när man splittrar sina styrkor vilket medförde att Duncans kår överflyglas av en större och starkare svensk trupp?

Slaget skapar de första förutsättningarna för en stabilisering av den skandinaviska kartan. Sverige ska 1676 gå segrande ur också det blodiga slaget vid Lund. Striderna om Skånelandskapen är inte helt över,⁴⁵ men med Halmstadsslaget och utgången av det Skånska kriget, uppstår förstärkt svensk dominans avseende väst- och sydkusten.

Kriget har också gjort svensk militär uppmärksam på en rad brister i dess organisation. Som en följd av dessa missförhållanden kommer indelningssystemet⁴⁶ och reduktionen⁴⁷ att genomföras under Karl XI:s tid.

⁴⁴ Det är en avsevärd logistisk operation att förflytta en armé och dess tross. Livsmedelsförsörjningen via tross (eller plundring) var såklart en nödvändig förutsättning för militär manöver, slag och belägring. Därtill stora mängder brännvin eller snarare finkel åt soldaterna, kanske så mycket som upp till 50 cl/dag. En ambulerande storstad i rörelse på mycket simpla vägar, som det benämndes vid föreläsning 241016.

⁴⁵ Under det stora nordiska kriget 1700-1721 kommer Danmark att ånyo invadera Skåne 1709-1710 men kommer efter ett tämligen kort krig att misslyckas. Se bl.a. Ulf Sundberg, Svenska krig 1630-1814, s 243-244.

⁴⁶ Det är via indelningsverket som socknarna delas in i rotar omfattande ett antal gårdar och gårdarna ska avlöna ett soldattorp som i sin tur utgör soldatens försörjning. I gengäld är soldaten tvingad att delta i övningar för att träna sin militära förmåga och ställa sig i arméns tjänst när kronan så kräver. [Wikipedia](#) hämtat 241210.

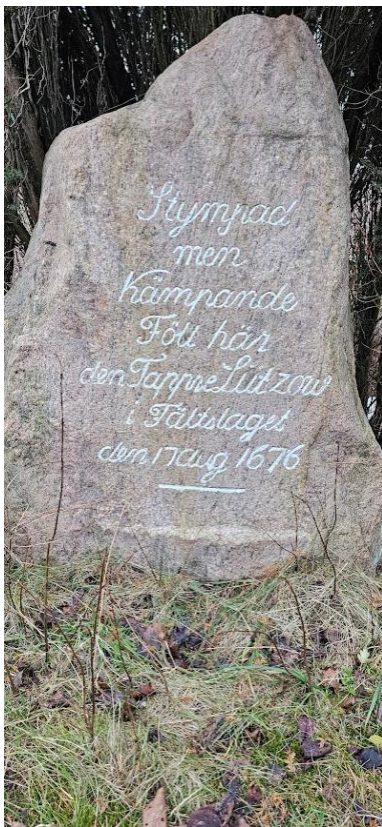
⁴⁷ Reduktionen var ett sätt att överföra egendom från besuttna klasser till kronan. [Wikipedia](#) hämtat 241210.

4 Minnesproduktion (i form av monument, folkminnen och reenactment⁴⁸) och återskapande av händelser

4.1 Monument⁴⁹

Flera monument påminner oss idag om slaget vid Halmstad. Nedan är några exempel på minnesproduktion/monument, alla söder om Halmstad. Intrycket blir att institutioner och privata initiativ under lång tid, velat på det sätt som är tidsmässigt aktuellt påminna oss om slaget.

4.1.1 Lützow-stenen⁵⁰

Figur 3: Lützow stenen

Stenen är rest till minne av Johan Friedrich Lützow, (1651-1676) legosoldat från Tyskland i dansk tjänst. Lützow ska ensam och tappert försvarat en bro över Fylleån, över vilken den danska reträtten norrut genomfördes. Lützow ska då ha dödat åtskilliga svenska soldater under sitt försvar av bron. Lützow själv var allvarligt skadad men ska alltså trots detta ensam ha försvarat bron. Händelsen får sannolikt ses som en legend eller "en sägen vars sanningshalt inte kan kontrolleras".⁵¹ Inskriptionen på stenen lyder "Stympad men Kämpande Föll här den Tappra Lützow i Fältslaget den 17aug 1676." Det är oklart vem som rest stenen och när det skett. Stenen tycks dock ha funnits på plats sedan 1800-talets början. Man kan fundera på varför det i man vill glorifiera kriget och ett hjältemodigt försvar och på så vis möjligen stärka den egna moralen, visa att tapperhet i

⁴⁸ Med begreppet avses återskapande av historisk karaktär. Gestaltningar av förfluten tid återskapade i nutid. Se [18 december: Berättelser om krig - historieproduktion: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#). Grendels skatt.pdf sidan 1.

⁴⁹ [Veddige skans](#) har diskuterats under föreläsningarna. Skansen har återställts av frivilliga. Kring Skansen förekommer dramatisering (återskapande) av striderna under Skånska kriget.

⁵⁰ Se också <http://www.snostorpshembygd.se/lutzowstenen> hämtat 241202 samt Jens Lerborn <https://halmstaduniversity.app.box.com/s/1bxw7airdb5f6yggabfnhwjebgxcxm2fw> sidan 75.

⁵¹ Reduktionen var ett sätt att överföra egendom från besuttna klasser till kronan. [Wikipedia](#) hämtat 241210.

⁵¹ Citat från [18 december: Berättelser om krig - historieproduktion: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#). Historiska sägner.pdf sidan 2.

4.1.2 Aschebergmonumentet 1828⁵²

Ytterligare en minnessten finns som påminner oss om slaget 16 augusti 1676, Aschebergmonumentet 1828. Dess inskription lyder "CARL XI. BITRÄDD AF RUTGER v. ASCHEBERG VANN HÄR SIN FÖRSTA SEGER DEN XVII AUG. MDCLXXVI. INNEVÅNARE AF HALLAND RESTE MINNESV ÅRDEN UNDER CARL XIV JOHANS X REGERINGSÅR." Stenen reses i en tid där nationalism och patriotism var av betydelse. Texten förmedlar historisk kontinuitet när den äldre kungens namn följs av den då aktuella kungens namn. Monumentet har varit "igenväxt" man är idag fullt synligt. Monumentet har också på privata initiativ rustats upp. Idag sker också

Figur 6: Aschebergmonumentet

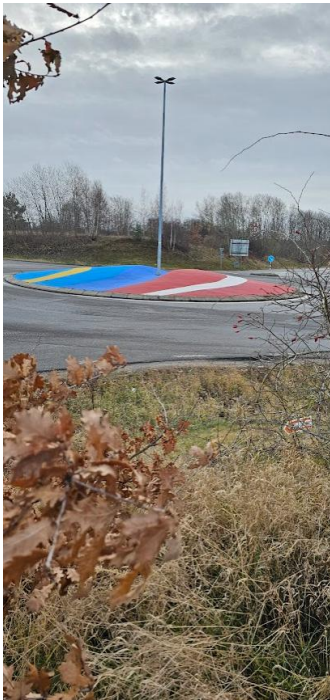
dramatiserade visningar/guidningar

kring monumentet.⁵³

⁵² Se också <https://halmstaduniversity.app.box.com/s/1bxw7airdb5f6yggabfnhwjebgxc2fw> hämtat 241202 sidan 76 samt Jens Lerbom <https://halmstaduniversity.app.box.com/s/1bxw7airdb5f6yggabfnhwjebgxc2fw>, sidan 74.

⁵³ Se exempelvis Hallandsposten [Underhåll av förfallet monument drar ut på tiden | Hallandsposten](#)

4.1.3 Rondellens mitt

Ytterligare minnen har skapats syd om Halmstad som påminner oss om slaget. I en rondells mittpunkt har en svensk och en dansk flagga målats upp söderut resp. norrut.

Figur 7: En rondells mitt har förvandlats till en påminnelse om slaget vid Halmstad.

4.2 Modern skiss 2010 över slaget⁵⁴

Nedan visas en skylt syd om Halmstad som påminner oss om slaget. Skissen är framställd av Länsstyrelsen i Halmstad. Tavlans information har mer av folkbildande inriktning och faktaorientering som speglar tidens sätt att se på slaget. Såväl svensk som dansk vimpel kan ses vid skylten. När man jämför med ovan stycken m slagfältsarkeologi och redogörelser för slaget som sådant, förefaller det som nämnts, osannolikt att slagordningen var så teoretisk perfekt som på nedan illustration. Arkeologiska undersökningar visar också på att slag förmodligen stod mer väster ut.

⁵⁴ Hämtad från [Länsstyrelsen i Halmstad](#) 241203.

Truppformationer vid slaget

Heldragna linjer: kavalleri. Streckade linjer: infanteri

Svenska truppen (blåmarkerade)

- 1 Kunglig Maj. drabanter (2 skvadroner)
- 2 Livregementet (2 skvadroner)
- 3 Livregementet (3 skvadroner)
- 4 Livregementet (4 skvadroner)
- 5 Smålands regemente (2 skvadroner)
- 6 Kungliga gardet (3 bataljoner)
- 7 Älvsborgs regemente (1 bataljon)
- 8 Dalkarlar (1 bataljon)
- 9 Kalmar regemente (1 bataljon)
- 10 Skåne-bohusläns dragonregemente (1 skvadron)
- 11 Västgöta regemente (4 skvadroner)
- 12 Smålands kavalleriregemente (2 skvadroner)
- 13 Änkedrottningens livregemente (1 skvadron)
- 14 Änkedrottningens livregemente (2 skvadroner)

Danska truppen (rödmarkerade)

- 15 Walters dragonregemente (4 skvadroner)
- 16 Sönderjyske infanteriregemente (1 bataljon)
- 17 Walters dragonregemente (3 skvadroner)
- 18 Rosenkrantz värvade regemente (2 bataljoner)
- 19 1 Fyenske fodregemente (2 bataljoner)
- 20 Münchhausens rytterregemente (2 skvadroner)
- 21 2 Fyenske fodregemente (1 bataljon)
- 22 Münchhausens rytterregemente (4 skvadroner)

1 skvadron = ca 100 ryttare

1 bataljon = ca 500 till 600 soldater

1 regemente (beridet) = ca 1000 ryttare

1 regemente (fotfolk) = ca 1200 fotsoldater

Kavalleri = ryttare

Infanteri = fotsoldater

Dragon = yngre beväpnad ryttare och tillika fotsoldat

Figur 8: Enligt Länsstyrelsen i Halmstad den slagordning som danska och svenska arméer formaterade inför slaget vid Halmstad.

4.3 Folkminnen och Reenactment⁵⁵

4.3.1 Uppmärksamhet kring slaget vid Halmstad

Slaget vid Halmstad har uppmärksammats på olika vis under århundradenas gång. När Aschebergmonumentet invigs 1828 är den nationella äran i fokus. Man hyllar Karl XI och Rutger v Ascheberg och menar att dessa ”tryggat Halland med de ofattbara fördelar av att vara införlivat med det moderland, vid vars sida naturen låtit det danas”.⁵⁶ Vi hör ett högtidligt nästan sakralt språk och vi anar också en romantisering av krigets våldsamheter.

Firandet vid 200-års dagen 1876 av slaget vid Halmstad går tongångarna i ungefär samma riktning; patriotism, högtidlig sång, och fanor. Även Lützow-stenen uppmärksammas där offervilja ”som åtföljer mod och tapperhet”⁵⁷ är något som ska vördas även om det är fienden som tillägnats stenen. Det är oklart vem som arrangerade firandet.

Vid av 250-års dagen av slaget 1926 har firandet avtagit. Kanske som en följd av första världskriget och dess många blodiga slag. Visst firande förekommer dock men är av rent militär karaktär som inte oväntat, ännu präglas av patriotism. Åter får den på danska sidan ståndaktige Lützow sin beskärda del av firandet.⁵⁸

Vid 300-årsdagen av slaget 1976 har minnet kring slaget förändrats. Man uppmärksammar nu att freden kom och inte den svenska segern i sig. Det konstateras också att det civila samhället även under detta krig, återigen var de som fick betala högsta priset. Kransar nedlades vid stenarna för Lützow och Ascheberg.

⁵⁵ Detta avsnitt bygger i stort på föreläsning 241008 av Jens Lerbom samt på [NR 2-3 2019.pdf | Använder Box s 73-79](#)

⁵⁶ Se Jens Lerbom [NR 2-3 2019.pdf | Använder Box](#) sidan 74.

⁵⁷ Se Jens Lerbom [NR 2-3 2019.pdf | Använder Box](#) sidan 76.

⁵⁸ Se också tidningsurklipp från föreläsning 241009 ”Krigsminnen.pdf” Jens Lerbom, [9 oktober: Krig och minnesproduktion i Västsverige: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#), Krigsminnen.pdf, sidan 18.

I föreläsning 241009 har Jens Lerbom också visat hur olika politiska strömningar uppmärksammar slaget vid Halmstad. Högerinriktade partier tenderar att "fira" slaget, något som är mer svårfunnet i partier med vänsterprofil.⁵⁹ Ytterligare en iakttagelse presenterades under föreläsningen och det gäller 300-års minnet av Brömsebrofreden⁶⁰. Detta uppmärksammas på skilda vis olika mellan västra (Halmstad) och östra (Visby) Sverige.⁶¹ Kan en anledning härtill vara att Visby är en mindre stad med åtskillig närvarande historia, bl.a. ringmuren och en relativt homogen syn på dess ännu tydliga historia? Kanske ett mera "provinsiellt" tänk finns på Gotland? "Historisk konservatism"? I Halmstad däremot är uppmärksamheten mindre. Halmstad, visserligen direkt berörd av freden i Brömsebro och delar av den befästa staden ännu kvar, är möjligen en mer modern stad, "historiskt sekulär" och med splittrad syn på historien?

4.3.2 Under åren ändrad attityder

Man kan se en tämligen tydlig trend i uppmärksammandet av slaget under de århundraden som gått: Från tämligen "enkla" utgångspunkter där hyllning sker av nationen, ära, kung och hjältar till en mer vetenskaplig och eftertänksam inriktning inkluderande det lidande som drabbade de krigshärjade områdena. Redan 1965 ifrågasätter Albert Sandklef (historiker och museichef vid Varbergs museum) att det blodiga slaget inte bör "firas".⁶²

Vad kan i övrigt orsaken vara till att vi ser annorlunda på "firandet" av fältslag idag än tidigare? Kan en allmänt ökande bildningsnivå vara förklaringen och därmed en djupare förståelse av krigens konsekvenser? Erfarenheterna efter de båda världskrigen med tjugo miljoner resp. femtio miljoner döda? Ett mer rättvist samhälle där sociala klyftor jämnats ut vilket medfört sympati för de lägre samhällsklasser som i hög grad agerade

⁵⁹ Se också tidningsurklipp från föreläsning 241009 "Krigsminnen.pdf" Jens Lerbom, [9 oktober: Krig och minnesproduktion i Västsverige: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#), Krigsminnen.pdf sidan 22.

⁶⁰ Brömsebrofreden 1645 då Halland blev svenskt på 30 år som pant för fredstraktatens villkor.

⁶¹ Se också tidningsurklipp från föreläsning 241009 "Krigsminnen.pdf" Jens Lerbom, [9 oktober: Krig och minnesproduktion i Västsverige: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#), Krigsminnen.pdf sidan 27.

⁶² Se också tidningsurklipp från föreläsning 241009 "Krigsminnen.pdf" Jens Lerbom, [9 oktober: Krig och minnesproduktion i Västsverige: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#), Krigsminnen.pdf sidan 19.

mycket utsatta fotsoldater under de historiska krigen? Fredsrörelsens framväxt (där kvinnor ofta var initiativtagare) som fokuserar på nedrustning och fred? En ökande förbrödring mellan de nordiska länderna? Internationalisering med mindre betoning på nationalism? ”Liv, frihet, strävan efter lycka” har kanske vuxit sig starkare i vårt samhälle jämfört med förnekelse av dessa ideal när ”kriget” så kräver?⁶³ Här nämnda förändrade uppfattningar kan måhända förklara en del av vår ändrade attityd till ”ärofyllda krig”?

5 Skillnader och likheter mellan det faktiska förloppet och hur ”minnet” skapats.

5.1 Samtida beskrivning av slaget

Den samtida beskrivningen av slaget får anses vara ren propaganda och har föga gemensamt med de verkliga skeendena. Vid tiden framställs Duncan som mycket oklok och svenskarnas initiativ som ett hjältedåd där man med kungen i spetsen och med

”blanka vapen”⁶⁴ besegrar den danska armén. De danska erövrade standarden sätts upp i Riddarholmskyrkan och torde ha medverkat till en glorifiering av slaget, nationalism och patriotism samt den svenska militära framgången, Karl XI:s första seger under Skånska kriget.

Figur 9: Dansk infanterifana tagen under slaget vid Halmstad. Bildkälla [Wikipedia](#) hämtad 24/202.

⁶³ John Keegan, Krig och kultur, sidan 73.

⁶⁴ Exempelvis värja, sabel, bajonett.

Senare forskning visar att mycket av denna beskrivning är felaktig.⁶⁵ De oerhörda danska

förlusterna åstadkoms som visats ovan, efter det att slaget var avgjort. Den svenske befälhavaren von Ascheberg kommer att tydligt kritisera detta svenska beteende där den anfallande styrkan odisciplinerat förföljer flyende danskar (se ovan vid 3.6)

Figur 10: David von Krafft (1655-1724) Rutger v Ascheberg (1621-1693). Bildkälla [Populär historia](#) hämtad 241203.

5.2 Slagfältsarkeologi⁶⁶

Området där slaget vid Halmstad sannolikt stod har undersökts vid några tillfällen under 2010-talet. "Omslagsbilden" i detta dokument tycks visa på en tämligen traditionell slaguppställning. De arkeologiska undersökningarna visar på något annat, nämligen ett slagfält i kaos. Fynden från slaget är inte i överensstämmelse med de samtida illustrationerna som visar arméerna uppställa i slagordning. Om detta varit läget vid slaget bör fyndmängderna ha varit avsevärt mer omfattande. Vi tycks kunna konstatera att man under samtiden "idealiserat" förhållandena vid slaget, dvs en armé uppställd enligt rådande militära läror. I själva verket var förhållandena sannolikt mer oordnade. Nämda målning är en historieförfalskning och ett propagandaverktyg. Något som gäller för historisk gestaltning också in i våra dagar.

⁶⁵ Daniel Borgman bl.a. i fördraget [Halland som krigsskådeplats - föredrag med Stina Tegnstedt och Daniel Borgman](#)

⁶⁶ Se [NR_2-3_2019.pdf](#) | Använder Box sida 60-70.